

ศิลปศึกษา

ศิลปศึกษา (Art Education) ถ้ากล่าวกันในความหมายของคำว่า "ศึกษา" คือการศึกษาหาความรู้ต่างๆ ไปแล้ว ศิลปศึกษาจะหมายถึงการศึกษาศิลปะทุกแขนงและทุกระดับ ซึ่งครอบคลุมไปกว้างขวางมาก แต่ถ้ากล่าวกันในความหมายของสาขาวิชาหนึ่งในสถาบันฝึกหัดครูที่เปิดสอนทางการศึกษา เช่น คณะศึกษาศาสตร์, คณะครุศาสตร์ ศิลปศึกษา หมายถึง การศึกษาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน วิชาศิลปะโดยมุ่งเน้นที่จะให้ผู้เรียนออกไปประกอบอาชีพเป็นครูศิลปะ ซึ่งหลักสูตรจะประกอบด้วย วิชาศิลปะ (วิชาเอก) ส่วนหนึ่ง วิชาการศึกษา (วิชาชีพครู) ส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ยังประกอบด้วยวิชาพื้นฐานทั่วไป วิชาโท และวิชาเลือกตามแต่ละสถาบันที่เปิดสอนวิชาศิลปศึกษาจะกำหนด

ในหลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาชั้น กี่ใช้คำว่าศิลปศึกษา (art education) เช่นกัน แต่จะพบว่า เนื้อหาวิชาที่เรียน จะเน้นวิชาศิลปะโดยตรง มิได้เรียนวิชาการศึกษาแต่อย่างใด การเรียนศิลปศึกษาในลักษณะอย่างนี้ เป็นการเรียนอย่างหนึ่งในกระบวนการศึกษา (education in art) เช่นเดียวกับการเรียนวิชาพลศึกษาและวิชาสังคมศึกษานั้นเอง

แนวทางการเรียนศิลปศึกษา ในสถาบันฝึกหัดครูนั้นเป็นการจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่ผู้เรียน ภายใต้งานของระบบการศึกษา และฝึกฝนกิจกรรมต่างๆ ทางศิลปะ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ตามความต้องการของบุคคลและสังคม ศิลปศึกษามีส่วนสัมพันธ์กันระหว่าง วิชาการศึกษากับวิชาศิลปะแขนงต่างๆ เช่น วิจารณ์ศิลป์ ศิลปะการช่าง อุตสาหกรรมศิลป์ และศิลปะแขนงต่างๆ อื่น โดยเน้นให้ผู้เรียนรู้ถึงองค์ประกอบทางการศึกษา เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ธรรมชาติ และพัฒนาการของผู้เรียน รูปแบบการสอนแบบต่างๆ สื่อ และวิธีการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะการเรียนการสอนศิลปศึกษา มิได้มุ่งเน้นเพียงการฝึกฝนทักษะ

ให้ผู้เรียนนำไปประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ศิลปศึกษายังเป็นวิชาที่ศึกษาฝึกฝนกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหา และธรรมชาติของวิชาศิลปะ มีทักษะในการทำงานศิลปะ และมีความคิดที่ดีต่อศิลปะ สามารถที่จะถ่ายทอดวิชาศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการพัฒนาประชาชนให้มีคุณค่าแก่สังคมมากขึ้น และย่อมแตกต่างไปจากการศึกษาศิลปะโดยเฉพาะ ซึ่งหมายถึง การฝึกฝนวิธีการสร้างงานศิลปะเฉพาะแขนงลงไป เพื่อให้มีความสามารถเกิดความชำนาญ ในศิลปะ แขนง นั้นๆ โดยตรง หรือมักเรียกกันว่า "ศิลปิน" ซึ่งได้แก่ จิตรกร ประติมากร มีดช่างภาพ หรือช่างศิลป์อื่นๆ เป็นต้น

ความเป็นมา

แต่เดิมนั้นคำว่าศิลปศึกษายังไม่ใช้กัน เพราะยังปะปนอยู่กับการศึกษาศิลปะต่างๆ ไป ผู้ใดมีความชำนาญเกี่ยวกับศิลปะแขนงใดก็จะถูกยกย่องให้เป็นครู การเรียนการสอนกับครูเหล่านั้นจะไม่มีเวลาที่แน่นอน ไม่มีการจัดลำดับเนื้อหา มีลักษณะเป็นการเรียนแบบช่างฝึกหัด (apprenticeship) ผู้สอนจะสอนวิชาที่ตนเองถนัด ซึ่งวิธีสอนของครูแต่ละคนก็จะแตกต่างกันออกไป เป้าหมายสำคัญก็คือ ให้ศิษย์ได้เรียนรู้วิธีการอย่างที่ครูบอกให้เป็นอันเสร็จสิ้น ไม่คำนึงถึงวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ หลักหรือทฤษฎีการเรียนรู้ใดๆ ระบบศิลปศึกษา (Art Education System) ในอดีตนั้นถือเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมดำเนินการ และไม่มีระบบการเรียนศิลปศึกษาที่แน่นอน คงรวมอยู่กับการศึกษาศิลปะโดยเฉพาะ ศิลปะแต่เดิมนั้นมีความผูกพันอยู่กับศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ดังนั้นค่านิยมทางศิลปศึกษาจึงคือมุ่งรักษาส่งเสริม และสืบสานศาสนาไว้ในรูปแบบของศิลปกรรมต่างๆ เช่น ปฐมกรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม เป็นต้น โดยเหตุนี้ระบบศิลปศึกษาของไทยแต่เดิมจึงมีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการคือ

๑. การเน้นที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอด
๒. การเป็นการเรียนแบบให้ทำควมด้วยตัวเอง
๓. การเน้นการใช้ความจำ
๔. การเน้นการควบคุมและลักษณะพิเศษของแต่ละบุคคล

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยน ประชากรมีเพิ่มมากขึ้น

การศึกษาแขนงต่างๆ เจริญก้าวหน้าขึ้น การเรียนการสอนก็เริ่มเป็นระบบขึ้น ศิลปะศึกษาจึงค่อยเป็นระบบตามไปด้วย ผู้เรียนมีโอกาสค้นคว้าหาแบบอย่างของตนเองประกอบคำแนะนำของครูอาจารย์ แนวคิดทางศิลปะศึกษาที่ยังยึดมั่นอยู่กับครูอาจารย์ตามสำนักต่างๆ ก็เปลี่ยนมามุ่งที่ธรรมชาติ และเสรีภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ ศิลปะศึกษาเริ่มใช้เรียกกันในหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๐๓ เป็นต้นมา และในระดับอุดมศึกษาก็เริ่มที่โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งมีการสอนหลักสูตรประโยคครูประถมศึกษา และประโยคครูมัธยมศึกษาขึ้น แต่ยังไม่เรียกว่าศิลปะศึกษา ต่อมาวิทยาลัยวิชาการศึกษา เป็นสถาบันที่ริเริ่มให้การศึกษาทางศิลปะศึกษาในระดับปริญญาตรีเป็นแห่งแรก โดยจัดตั้งแผนกวิชาศิลปะศึกษาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ มีเป้าหมายการผลิตบัณฑิตเพื่อเป็นครูทางศิลปะศึกษา ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้เปลี่ยนชื่อแผนกวิชา เป็นภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งแผนกวิชาศิลปะศึกษาในคณะศึกษาศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นภาควิชาศิลปะศึกษา เปิดสอนสาขาวิชาศิลปะศึกษาในระดับปริญญาตรี เช่นกัน ในระยะเวลาต่อมาหลักสูตรวิชาศิลปะศึกษา ก็มีเปิดสอนที่วิทยาลัยครู และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาลัยเพาะช่างด้วย ส่วนในระดับปริญญาโทสาขาวิชาศิลปะศึกษา เปิดสอนที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ สำหรับระดับต่ำกว่าปริญญาตรีก็มีเปิดสอนที่วิทยาลัยศิลป์ และ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาวิทยาลัยเพาะช่าง

หลักการสำคัญทางศิลปะศึกษา

เป็นที่ยอมรับว่าความเจริญทางด้านศิลปศึกษานั้น

เริ่มจากยุโรปและอเมริกา สืบคลำได้จากการเคลื่อนไหวทางการศึกษาที่ก้าวหน้า และมีการค้นคว้าวิจัยศิลปะศึกษาอย่างกว้างขวาง ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ การศึกษาในช่วงนั้นเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนศิลปะศึกษาจะหันเหมาให้ความสำคัญกับผู้เรียน และถือว่าวิชาที่ศิลปะที่เรียนกัน ในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา นั้นจัดเป็นประสบการณ์ที่จะส่งผลไปถึงคุณค่าอื่นๆ ในชีวิตได้ ศิลปะเป็นสื่อกลางในการที่จะทำให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากศิลปะไปพัฒนาความรู้ทักษะ และ เจตคติ ในด้านอื่นๆ ได้เป็นต้นว่าในการสอนคณิตศาสตร์ก็อาจใช้กิจกรรมทางศิลปะเข้าช่วย ในกรณีเช่นนี้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะ และในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาการทางความรู้ และเข้าใจคณิตศาสตร์ด้วย หรือเป็นต้นว่าฝึกปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะ โดยหวังให้เกิดคุณค่าต่างๆ เช่น คุณค่าทางด้านจิตใจ (spiritual values) ได้แก่ ทัศนคติที่พึงมีต่อศิลปะ การชื่นชมต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี หรือ คุณค่าทางด้านร่างกาย (physical values) ได้แก่ การแสดงออกด้วยการใช้ร่างกายอย่างคล่องแคล่ว มีความสัมพันธ์กันระหว่างสากันเมื่อมากขึ้น การแสดงออกทางความถนัดรวมทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือคุณค่าทางด้านสังคม (social values) ได้แก่ การอยู่ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี ดังนั้น การเรียนการสอนศิลปะศึกษาก็มีหลักการ เพื่อตอบสนองเป้าหมายดังกล่าว กิจกรรมทางศิลปะจึงเน้นหนักไปทางหวังผลระยะยาวไปถึงการพัฒนาประชาชนให้มีคุณค่าแก่สังคมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มีผู้ค้นคว้าวิจัยในเรื่องศิลปะศึกษาพบว่า การที่จะให้ศิลปะเป็นเพียงประสบการณ์ในระดับรองลงมา หรือเป็นเพียงทางผ่านไปสู่อื่นๆ ในชีวิตอย่างเดียวนั้นไม่พอเพียง เพราะทำให้หลักการทางศิลปะศึกษาไม่แน่นอนจนไม่สามารถจัดหมวดหมู่ความรู้ได้เหมือนวิชาการอื่นๆ ทำให้คุณภาพของวิชาศิลปะลดน้อยลง ดังนั้น จึงหันมาเน้นศิลปะเป็นประสบการณ์ที่จะนำศิลปะไปใช้โดยตรง ควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้เนื้อหาสาระทางศิลปะมีระบบ และ องค์ความรู้ที่เหมาะสมขึ้น เพราะที่ผ่านมานั้นการสอนศิลปะเน้น

เพียงจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้แสดงออกเท่านั้น เนื้อหาสาระในการเรียน ยังไม่มีระบบหมวดหมู่ที่แน่นอน

ดังนั้นหลักการสำคัญทางศิลปศึกษา จึงถือว่าจำเป็นต้องเรียนวิชาศิลปะให้ครบถ้วน คือ ประกอบด้วยสุนทรียศาสตร์ (aesthetics) การสร้างงานศิลปะ (art production) การวิจารณ์งานศิลปะ (art criticism) และประวัติศาสตร์ศิลป์ (art history) การศึกษาสุนทรียศาสตร์ และการสร้างงาน

ศิลปะนั้นจะช่วยทำให้เกิดความซาบซึ้ง ในศิลปะได้ ส่วนการศึกษาการวิจารณ์งานศิลปะ จะช่วยให้ผู้เรียนรู้หลักเกณฑ์และเสริมความคิดในด้าน เนื้อหาทางศิลปะและการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลป์ ช่วยให้เข้าใจศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนเสริมการวิจารณ์งานศิลปะให้เป็น เหตุเป็นผลขึ้น สำหรับวิชาการศึกษานั้นก็จะช่วยเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ และมีคุณสมบัติของผู้สอนศิลปะที่พึงประสงค์ด้วย

วินัย ไสมดี

บรรณานุกรม

มะลิฉัตร เอื้ออนันต์ คำบรรยายวิชาทฤษฎีความรู้และศิลปศึกษา ๒ สิงหาคม ๒๕๒๔

วินัย ไสมดี ศิลปะ เอกสารประกอบการสอน อัดสำเนา ๒๕๑๙ . ๘๕ หน้า

วิฑูรย์ ตั้งเจริญ รายงานการวิจัยเรื่องวิวัฒนาการศิลปศึกษาและสุนทรียภาพของเด็กไทยในปัจจุบัน
อัดสำเนา ๒๕๒๗ . ๒๙๐ หน้า

ศิลปากร.มหาวิทยาลัย รายงานการประชุมสัมมนาเรื่อง สถานการศึกษาศิลปะระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย
ไทย โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๔. ๑๙๙ หน้า

อารี สุทธิพันธุ์ "คู่มือศิลปะกับการเตรียมการเพื่อก้าวไปข้างหน้า" คู่มือปริทัศน์ ๒ : ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

Chapman, Laura H. Approaches to Art in Education. New York :
Harcourt, Brace, Jovan, Inc., 1978.

Lansing, Kenneth M. Art Artists and Art Education. New York : McGraw-
Hill Book Co., 1969.